

บทบาทของการค้าชายแดนต่อการกระจายรายได้และความยากจนใน จังหวัดเชียงราย¹

(The Role of Border Trade on Income Distribution and Poverty in
Chiang Rai Province)

ปวีณา ลีตระกูล²

ณัฐสุชน อินทราวุธ³

Abstract

This research has three objectives. First, it examines the incidences of income distribution and poverty in Chiang Rai province. Second, it investigates an influence of Chiang Rai's border trade to income disparity and poverty. Third, it reviews a role of government sector on correcting the income inequality and poverty. The research methodologies uses for analyzing poverty are the FGT index and the Logistic model. Whereas, the Generalized Entropy index and the regression-based inequality decomposition and used for analyzing income distribution. The results found that the most of households involved in border trade lived in border area. They have average income higher than households not involved in border trade by 4 times. Moreover, border trade is a factor contributing to overall income inequality about 5.59 percent followed by education level and proportion of worker in household respectively. According to poverty analysis, poverty proportion in border area is more than non-border area. The households involved in border

¹ งานศึกษานี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดินของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

² อาจารย์โปรแกรมวิชาการบริหารธุรกิจ (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย , paweena.lee@gmail.com

³ เศรษฐศาสตร์มหานัทธ์ มหาวิตาลัยเกษตรศาสตร์ , 2550

trade have less possibility to be a poor about 8.34 percent. However, the relationship between living in border area and poverty had not found. The results from in depth interview from government officials indicated that policies relating to resolve income inequality and poverty come from the central government which concentrated on a job promotion by general training for increasing household income. There are a small number of agencies to give directly training on border trade. These findings lead to policy implication that the government should implement pro-poor policies by improving an opportunity of the poor to access high quality education and training relating to border trade. Because they would help to distribute gains from border trade more equally and reduce poverty situation simultaneously.

Keywords: Border Trade, Income distribution, Poverty, Chiang Rai Province

บทคัดย่อ

การศึกษาบทบาทของการค้าชายแดนต่อการกระจายรายได้และความยากจนในจังหวัดเชียงรายมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สถานการณ์ของการกระจายรายได้และความยากจนของจังหวัดเชียงรายในเชิงพื้นที่ (2) อิทธิพลของการค้าชายแดนที่มีต่อการกระจายรายได้และความยากจนของจังหวัดเชียงราย และ (3) บทบาทของภาครัฐในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนของจังหวัดเชียงราย โดยนำมาวิเคราะห์ความยากจนด้วยดัชนี FGT และแบบจำลอง Logistic และวิเคราะห์การกระจายรายได้ด้วยวิธีการจำแนกองค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ตามแหล่งที่มาของรายได้ ลักษณะกลุ่มย่อยของประชากร และวิธีการคาดประมาณด้วยสมการถดถอย

ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตชายแดน โดยมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนในเขตเดียวกันถึง 4 เท่า และมีการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนที่กระจุกตัวอยู่เพียงบางกลุ่มเท่านั้น สำหรับการวิเคราะห์ความยากจน พบว่า เขตชายแดนมีส่วนความยากจนโดยเปรียบเทียบกับครัวเรือนทั้งหมดในพื้นที่เดียวกันมากกว่าเขตนอกชายแดน นอกจากนั้น การประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนยังเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจนมากที่สุด โดยส่งผลให้ครัวเรือนที่มีสมาชิกประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนมี

แนวโน้มที่จะประสบกับความยากจนลดลงถึงร้อยละ 8.34 จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ภาครัฐ พบว่า นโยบายสำหรับแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนส่วนใหญ่มาจากการกำหนดของส่วนกลาง โดยเป็นนโยบายที่เน้นการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมอาชีพโดยทั่วไปเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน โดยที่มีเพียงบางหน่วยงานเท่านั้นที่จัดการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพการค้าขายแดนโดยตรง

ผลที่ได้จากการศึกษานำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ ภาครัฐควรดำเนินนโยบายที่เอื้อประโยชน์แก่คนจน (Pro-poor policy) โดยเน้นการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพด้านการค้าขายแดนมากขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาและการฝึกอบรมที่มีคุณภาพ เพราะจะทำให้การกระจายผลประโยชน์จากการค้ามีความเท่าเทียมกันและลดความยากจนโดยรวมไปพร้อมกัน

คำสำคัญ: การค้าขายแดน, การกระจายรายได้, ความยากจน, จังหวัดเชียงราย

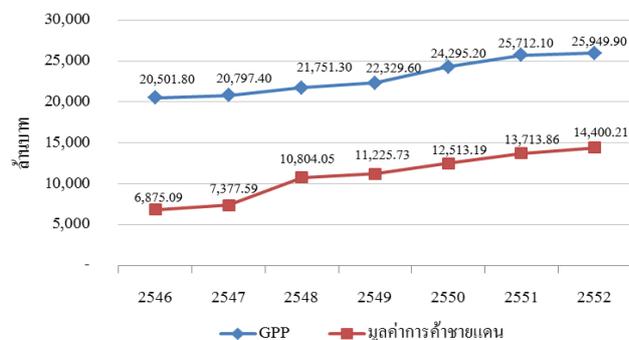
1. บทนำ

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ว่า การค้าระหว่างประเทศสามารถนำมาซึ่งความมั่งคั่งของประเทศ เนื่องจากการค้าระหว่างประเทศจะทำให้เกิดผลประโยชน์จากการค้า (Gain from trade) และพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศโดยรวมให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปดังกล่าวยังมีข้อโต้แย้งสำคัญในประเด็นการกระจายผลประโยชน์ (Distributional Effect) ที่เกิดขึ้นจากการค้า ซึ่งไม่ได้กระจายไปสู่ทุกภาคส่วนในสังคมตามกลไกปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อยหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม กล่าวคือ คนจนในประเทศที่มีแรงงานไร้ทักษะอย่างอุดมสมบูรณ์ (Abundance of unskilled labour) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา ไม่จำเป็นเสมอไปที่จะได้รับผลประโยชน์จากการค้า แต่กลุ่มดังกล่าวต้องการนโยบายสนับสนุน (Complementary policy) อาทิ การขจัดอุปสรรคต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน การเข้าถึงตลาดส่งออกด้วยการสนับสนุนสินเชื่อ และการพัฒนาความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายแดน เป็นต้น เพื่อให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและคนจนสามารถมีส่วนแบ่งในผลประโยชน์จากการค้าที่เกิดขึ้นนั้นมากยิ่งขึ้น (Harrison and McMillan, 2007) สอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงประจักษ์ของ Khontaphane et al. (2006) Panpiemras,

Chalamwong and Bhuthong (2007) Paitoonpong (2006) และ Chandoevrit, Chalamwong and Paitoonpong (2005) พบว่า การค้าชายแดนส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ โดยผู้ที่ประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนส่วนใหญ่มีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น อย่างไรก็ตาม การกระจายของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการค้าชายแดนจะขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านการศึกษา เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงการประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนและรับเอาผลประโยชน์จากการค้าชายแดนอย่างเต็มที่

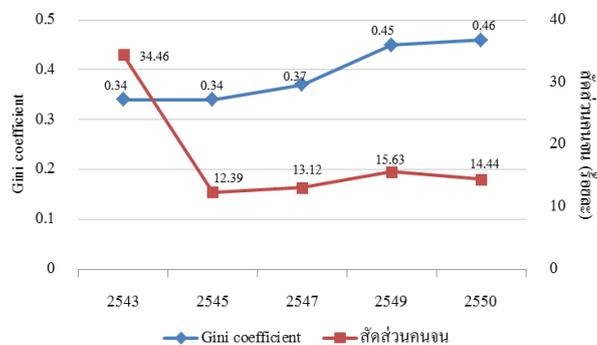
ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาจากข้อมูลของจังหวัดเชียงราย (ดังภาพที่ 1 และ 2) พบว่า การค้าชายแดนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ขับเคลื่อนให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้กลับมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและความยากจนยังไม่มีแนวโน้มที่ลดลงอย่างชัดเจน จึงมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ผ่านมาข้างต้น กล่าวคือ แม้ว่าจังหวัดเชียงรายจะมีจุดแข็งที่สามารถใช้การค้าชายแดนเป็นส่วนหนึ่งสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจภายในจังหวัด แต่กระบวนการพัฒนาดังกล่าวยังคงมีปัญหาสำคัญที่จำเป็นต้องเร่งแก้ไขคือ ปัญหาการกระจายรายได้และความยากจน ดังนั้น ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นความท้าทายของหน่วยงานภาครัฐหรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายในการพัฒนาการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงรายเพื่อทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการค้าชายแดนกระจายไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดเชียงรายอย่างแท้จริงและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนของพื้นที่อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากจังหวัดเชียงรายยังขาดงานศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ในส่วนของสถานการณ์และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระจายรายได้และความยากจนของพื้นที่ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงรายที่มีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 1 ผลผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดและมูลค่าการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงราย

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552) และสำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย(2552)

ภาพที่ 2 สถานการณ์การกระจายรายได้และความยากจนของจังหวัดเชียงราย

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2552) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552)

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง (1) สถานการณ์ของการกระจายรายได้และความยากจน (2) อิทธิพลของการค้าชายแดนที่มีต่อการกระจายรายได้และความยากจน และ (3) บทบาทของภาครัฐในการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนของจังหวัดเชียงราย โดยบทความนี้มีโครงสร้างแบ่งเป็น 6 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ส่วนที่ 2 ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่ 3 อธิบายถึงวิธีการศึกษา ส่วนที่ 4 ผลการศึกษาที่ได้รับ ส่วนที่ 5 อภิปรายผล และส่วนที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ

2. แนวคิดและทฤษฎีและกรอบแนวคิด

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างการค้าระหว่างประเทศกับการกระจายรายได้และความยากจน โดยผ่านช่องทางการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าและบริการ โดยจะส่งผลกระทบต่อความต้องการปัจจัยการผลิต ผลตอบแทนปัจจัยการผลิต รวมทั้งรูปแบบของการกระจายรายได้และความยากจนของบุคคล แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

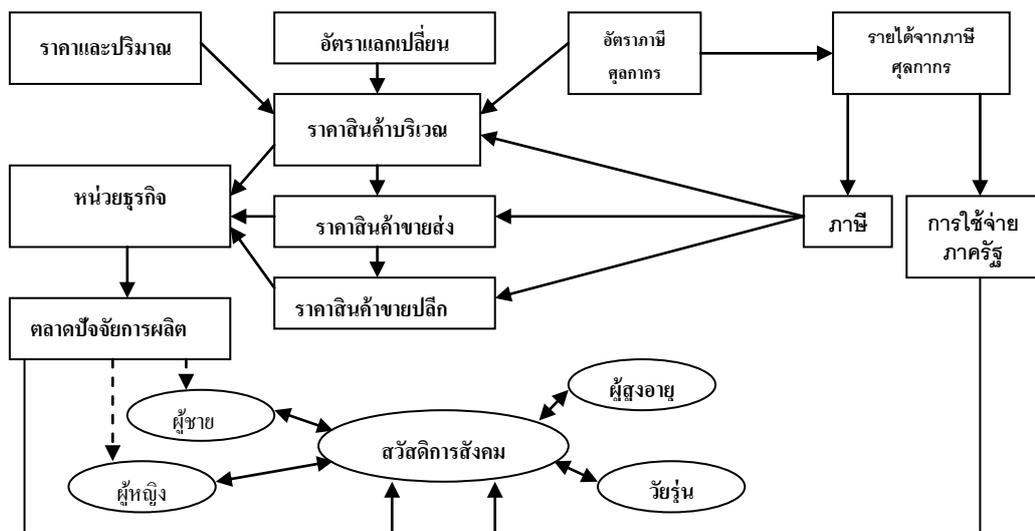
1) ผลของการค้าระหว่างประเทศต่อการกระจายรายได้ สามารถแยกผลที่เกิดขึ้นได้เป็นระยะสั้นและระยะยาว (นิฐิตา และนนุช, 2547) กล่าวคือ แนวคิดแบบจำลองปัจจัยการผลิตเฉพาะ (Specific factor model) ระบุว่า ในระยะสั้นการค้าระหว่างประเทศจะทำให้ผลตอบแทนของปัจจัยการผลิตที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ที่ใช้เฉพาะในภาคการส่งออกเพิ่มขึ้น แต่จะลดผลตอบแทนปัจจัยการผลิตที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ที่ใช้เฉพาะในภาคการนำเข้า และมีผลกระทบต่อปัจจัยการผลิตที่สามารถเคลื่อนย้ายไม่ชัดเจน ขณะที่ Stolper-Samuelson theorem ได้ระบุว่า ในระยะยาวเมื่อปัจจัยการผลิตทุกชนิดสามารถเคลื่อนย้ายได้ การค้าระหว่างประเทศจะทำให้ผลตอบแทนของปัจจัยการผลิตที่ระบบเศรษฐกิจนั้นมีอยู่สมบูรณ์โดยเปรียบเทียบเพิ่มขึ้น แต่จะลดผลตอบแทนของปัจจัยการผลิตอีกประเภทที่มีน้อยกว่าโดยเปรียบเทียบเนื่องจากผลของความต้องการในสินค้าที่ระบบเศรษฐกิจมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบเพิ่มขึ้น และความต้องการในสินค้าอีกประเภทลดลง ดังนั้น ผลกระทบต่อการกระจายรายได้จึงขึ้นอยู่กับว่า ระบบเศรษฐกิจนั้นทำการผลิตสินค้าส่งออกประเภทใด กล่าวคือ หากประเทศหนึ่งผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานที่ไร้ทักษะเข้มข้นเพื่อการส่งออก ทำให้ค่าจ้างของปัจจัยแรงงานที่ไม่มีทักษะเพิ่มขึ้น ในทางตรงข้ามผลตอบแทนของปัจจัยอื่น จะลดลงโดยเปรียบเทียบ และเป็นสาเหตุทำให้การกระจายรายได้โดยรวมดีขึ้น

2) ผลของการค้าระหว่างประเทศต่อความยากจน เกิดขึ้นโดยผ่านการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าที่เกิดขึ้นจากการค้าระหว่างประเทศมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในตลาดปัจจัยการผลิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อบุคคลผ่านทางทั้งทางด้านการใช้จ่ายและรายได้ ทั้งนี้ จากระดับการบริโภคและระดับรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีพอย่างเหมาะสม (หรือระดับของเส้นความยากจน) จะสะท้อนถึงความยากจนของบุคคลและสังคมโดยรวมได้ จากภาพที่ 3 แสดงให้เห็นว่า การค้าระหว่างประเทศก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงราคาและปริมาณของสินค้าในตลาดโลก ซึ่งเมื่อประกอบกับผลของอัตราแลกเปลี่ยนและอัตราภาษีศุลกากรจะส่งผลกระทบต่อราคาสินค้าบริเวณชายแดน ต่อจากนั้นภายใต้กระบวนการกระจายสินค้าจากศูนย์กลางมายังศูนย์รายย่อยในท้องถิ่น ทำให้ราคาสินค้าเปลี่ยนแปลงไปตามต้นทุนการกระจายสินค้า อัตราภาษี และกฎระเบียบ ซึ่งสะท้อนได้จากราคาสินค้าขายส่งและสินค้าขายปลีกในระดับต่างๆ ที่หน่วยธุรกิจได้รับ และสามารถส่งผ่านผลดังกล่าวมายังบุคคลโดยผ่านทางด้านผลกำไรของธุรกิจที่กระจายสู่ครัวเรือน ค่าจ้าง และการจ้างงาน ทั้งหมดนี้จะส่งผลกระทบต่อสวัสดิการสังคมผ่านอรรถประโยชน์หรือสวัสดิการของบุคคล ซึ่งขึ้นอยู่กับราคาที่ครัวเรือนต้องใช้จ่ายสำหรับสินค้าและบริการ รายได้

จากค่าจ้าง รายได้ที่ไม่เป็นตัวแทน รายได้จากเงินโอน และกำไรจากกิจกรรมการผลิตของครัวเรือน

ภาพที่ 3

ช่องทางความสัมพันธ์ของการค้าระหว่างประเทศและความยากจน
ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางด้านราคา

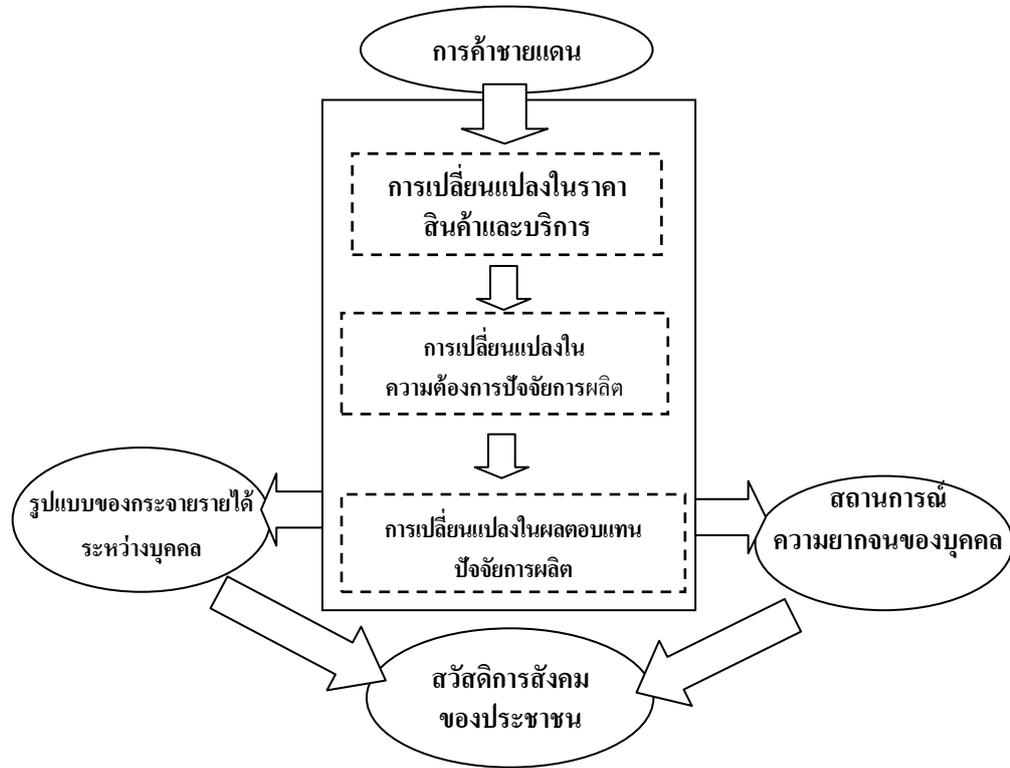

ที่มา: Winters (2002)

2.2 กรอบแนวคิด

จากแนวคิดทางทฤษฎีและผลการศึกษาเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องในอดีต ทำให้สามารถสรุปได้ว่า การค้าขายแดนที่เกิดขึ้นจะสามารถส่งผลกระทบต่อสวัสดิการสังคม (Social welfare) ของบุคคลในพื้นที่บริเวณชายแดนและบริเวณใกล้เคียงใน 2 ช่องทาง คือ (1) รูปแบบการกระจายรายได้ระหว่างบุคคล และ (2) สภาวะความยากจนของบุคคล โดยผ่านการเปลี่ยนแปลงในราคาสินค้า/บริการ ความต้องการปัจจัยการผลิต และผลตอบแทนปัจจัยการผลิต ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4
กรอบแนวคิดของการวิจัย

3. วิธีการศึกษา

3.1 การวิเคราะห์การกระจายรายได้ เพื่อศึกษาสถานการณ์ของการกระจายรายได้ โดยใช้ดัชนีชี้วัดความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้คือ Gini และ Generalized Entropy (GE) และอิทธิพลของการค้าชายแดนต่อการกระจายรายได้ โดยใช้วิธีการจำแนกองค์ประกอบแหล่งที่มาของความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ (Decomposition of Income Inequality) โดยพิจารณาตามแหล่งที่มาของความไม่เท่าเทียมกันแยกเป็น 3 กรณี ได้แก่ แหล่งที่มาของรายได้ (Source of Income) ลักษณะกลุ่มย่อยของประชากร (Population Subgroup) และปัจจัยที่ก่อให้เกิดรายได้โดยใช้สมการถดถอย (Regression-based inequality decomposition) ดังนี้

3.1.1 ดัชนีชี้วัดการกระจายรายได้ ที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

1) ดัชนี Generalized Entropy (GE) มีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง ∞ กล่าวคือ เมื่อ ดัชนี GE มีค่าเท่ากับ 0 หมายถึง มีการกระจายที่เท่าเทียมกัน (ทุกบุคคลมีรายได้เท่าเทียมกัน) และเมื่อดัชนี GE มีค่าสูงขึ้น หมายถึง มีระดับของความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้น โดยมีสูตรในการคำนวณ ดังนี้

รูปแบบทั่วไป (General form);

$$GE(\alpha) = \frac{1}{\alpha^2 - \alpha} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)^\alpha - 1 \right]$$

โดยที่ n คือ จำนวนของบุคคลในกลุ่มตัวอย่าง

y_i คือ รายได้ของบุคคลที่ i

\bar{y} คือ รายได้เฉลี่ยของบุคคลทั้งหมด

จากสมการข้างต้น ค่าพารามิเตอร์ α ของดัชนี GE หมายถึง การถ่วงน้ำหนักต่อระยะห่างระหว่างรายได้ ณ ส่วนที่แตกต่างกันของรูปแบบการกระจายรายได้ ซึ่งสามารถแทนด้วยค่าที่เป็นจำนวนจริงได้ กล่าวคือ หากค่าพารามิเตอร์ α มีค่าต่ำ จะทำให้ดัชนี GE มีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มที่มีระดับรายได้ต่ำ และหากค่าพารามิเตอร์ α มีค่าสูง จะทำให้ดัชนี GE มีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มที่มีระดับรายได้สูง ซึ่งค่าพารามิเตอร์ α ส่วนใหญ่ที่ใช้คือ 0, 1, 2 (Houghton and Khandker, 2009)

เมื่อค่า α เท่ากับ 0 หมายถึง Mean log deviation;

$$GE(0) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log \frac{\bar{y}}{y_i}$$

เมื่อค่า α เท่ากับ 1 หมายถึง Theil index;

$$GE(1) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{y_i}{\bar{y}} \log \frac{y_i}{\bar{y}}$$

เมื่อค่า α เท่ากับ 2 หมายถึง Half the squared coefficient of variation ;

$$GE(2) = \frac{1}{\bar{y}} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2 \right]^{1/2}$$

2) ค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) มีค่าระหว่าง 0 ถึง 1 โดยหากค่า Gini เท่ากับ 0 หมายถึง การที่มีความเท่าเทียมกันด้านรายได้อย่างสมบูรณ์ ขณะที่ค่า Gini เท่ากับ 1 หมายถึง การที่มีความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีสูตรการคำนวณ ดังนี้

$$Gini = \frac{1}{2n^2 \bar{y}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j|$$

3.1.2 วิธีการแยกองค์ประกอบความไม่เท่าเทียมกัน ที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

1) การแยกองค์ประกอบตามลักษณะกลุ่มย่อยของประชากร (Decomposition by population sub-group) เป็นการใช้ดัชนีความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ที่กล่าวถึงข้างต้นเพื่อตรวจสอบถึงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความไม่เท่าเทียมกัน โดยแยกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมภายในกลุ่ม (Within group) และ (2) องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่ม (Between group) ดังนี้ (Wodon and Yitzhaki, 2002)

$$I = I_w + I_b$$

$$\text{เมื่อ } I_w = \sum_{j=1}^k v_j^\alpha f_j^{1-\alpha} GE(\alpha)_j \text{ และ } I_b = \frac{1}{\alpha^2 - \alpha} \left[\sum_{j=1}^k f_j \left(\frac{y_n}{y} \right)^\alpha - 1 \right]$$

โดยที่ I คือ ความไม่เท่าเทียมทางรายได้รวม

I_w คือ องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมภายในกลุ่ม ()

I_b คือ องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่ม

f_j คือ สัดส่วนประชากรของกลุ่มที่ j ($j=1, 2, \dots, k$)

v_j คือ สัดส่วนรายได้ของกลุ่มที่ j

y_j คือ รายได้เฉลี่ยของกลุ่มที่ j

จากสมการข้างต้น ค่าความไม่เท่าเทียมกันภายในกลุ่ม (Within-group inequality) แสดงถึงความแตกต่างระหว่างรายได้ของแต่ละครอบครัวกับรายได้เฉลี่ยของกลุ่มนั้นๆ ซึ่งเป็นส่วนที่ไม่สามารถอธิบายได้ว่าความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยที่กำลังพิจารณา ขณะที่ค่า

ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่ม (Between-group inequality) แสดงถึง ความแตกต่างระหว่าง รายได้เฉลี่ยระหว่างกลุ่มย่อยต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนที่ใช้อธิบายได้ว่าความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นมี อิทธิพลมาจากปัจจัยที่กำลังพิจารณาอยู่ (สมนึก, 2547) ซึ่งการแยกองค์ประกอบด้วยวิธีดังกล่าว สามารถนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ กล่าวคือ ผู้กำหนดนโยบายสามารถนำผลการ วิเคราะห์ที่บ่งชี้ถึงอิทธิพลของลักษณะประชากรกลุ่มย่อยใดๆ ต่อความไม่เท่าเทียมกัน โดยรวม ไปดำเนินมาตรการเพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ในกลุ่มดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมจะทำให้ ความไม่เท่าเทียมกันโดยรวมลดลงได้ ทั้งนี้ การศึกษานี้จะพิจารณาองค์ประกอบของความไม่ เท่าเทียมกันทางรายได้ตามลักษณะกลุ่มย่อยของประชากรในด้านแหล่งที่อยู่อาศัย ได้แก่ การ อาศัยอยู่ในเขตเมืองและเขตชายแดน และลักษณะด้านเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ได้แก่ ระดับการศึกษาเฉลี่ยและการประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนของครัวเรือน

2) การแยกองค์ประกอบตามแหล่งที่มาของรายได้ (Decomposition by income source) เป็นการแยกรายได้ทั้งหมดของบุคคลออกเป็นแหล่งที่มาของรายได้มากกว่า แหล่งเดียว เพื่อวิเคราะห์ว่าแหล่งรายได้แต่ละประเภทนั้นมีอิทธิพลต่อความไม่เท่าเทียมกันทาง รายได้โดยรวมเท่าใด ดังนี้ (Wodon and Yitzhaki, 2002)

$$I = \sum_f S_f = \sum_f \rho_f \frac{\mu_f}{\mu} \sqrt{GE(\alpha) * GE(\alpha)_f}$$

โดยที่ S_f คือ อิทธิพลต่อความไม่เท่าเทียมกันทั้งหมดของแหล่งรายได้ที่ f

ρ_f คือ สหสัมพันธ์ระหว่างแหล่งรายได้ที่ f และรายได้ทั้งหมด

$\frac{\mu_f}{\mu}$ คือ สัดส่วนของแหล่งรายได้ที่ f ในรายได้ทั้งหมด

จากสมการข้างต้น แสดงให้เห็นว่า หาก S_f ของแหล่งรายได้ใดมีขนาดใหญ่ จะบ่งชี้ว่า แหล่งรายได้ที่ f นั้นมีอิทธิพลสำคัญต่อความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้โดยรวม ซึ่งการศึกษา ครั้งนี้ได้จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้จาก 7 แหล่งใหญ่ ได้แก่ ค่าจ้างและเงินเดือน กำไรจาก การประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร กำไรจากการประกอบการเกษตร รายได้จากทรัพย์สิน เงิน ที่ได้รับเป็นการช่วยเหลือ รายได้ที่เป็นสิ่งของ และรายได้ที่เป็นตัวเงินอื่นๆ แล้วแยกออกเป็น

แหล่งรายได้ย่อยที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนและไม่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน รวมแหล่งที่มาของรายได้ที่ใช้วิเคราะห์ในส่วนนี้ทั้งสิ้น 14 แหล่ง

3) การแยกองค์ประกอบที่มาจากความไม่เท่าเทียมกันตามปัจจัยที่ก่อให้เกิดรายได้โดยใช้สมการถดถอย (Regression-based inequality decomposition) โดย Fields (1998 ถูกอ้างถึงใน Fields and Yoo (2000)) นำเสนอวิธีการแยกองค์ประกอบรูปแบบใหม่ โดยใช้ฟังก์ชันการสร้างรายได้ (Income generation function) ซึ่งถูกคาดประมาณด้วยสมการถดถอยแบบกึ่งล็อกกาลีที่เพิ่มมาตรฐาน (Standard semi-logarithmic regression) เพื่อตอบคำถามที่ว่า ความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ถูกอธิบายโดยปัจจัยตาม (Explanatory factor) และส่วนที่ไม่สามารถอธิบายได้ (Residual) จำนวนมากน้อยเท่าใด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ร้อยละ x ของความไม่เท่าเทียมกันของรายได้เป็นผลเนื่องมาจากตัวแปรการศึกษา ร้อยละ y จากตัวแปรภูมิภาคและอื่นๆ และร้อยละ z ไม่สามารถอธิบายได้ โดยแสดงวิธีการคำนวณโดยสรุปดังนี้

$$\text{จาก} \quad \ln(Y_{it}) = \alpha_1 + \sum_k \beta_{k1} x_{ik1} + \varepsilon_1$$

$$\text{ดังนั้น} \quad s_j(\ln Y) = \text{cov}[a_j Z_j, \ln Y] / \sigma^2(\ln Y) = \frac{a_j * \sigma(Z_j) * \text{cor}[Z_j, \ln Y]}{\sigma(\ln Y)}$$

ทั้งนี้ มีสมการโครงสร้างที่ใช้ในการศึกษานี้ ดังนี้

$$\text{Lninc} = \beta_0 + \beta_1 \text{hage} + \beta_2 \text{hedu} + \beta_3 \text{work} + \beta_4 \text{agr} + \beta_5 \text{btoc} + \varepsilon_i$$

โดยที่มีรายละเอียดของตัวแปรที่นำมาใช้ในสมการวิเคราะห์การกระจายรายได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1
รายละเอียดของตัวแปรที่นำมาใช้ในสมการวิเคราะห์การกระจายรายได้

ตัวแปร	รายละเอียด
Lninc	รายได้ต่อหัวของครัวเรือนในรูปแบบ Logarithm
hage	จำนวนอายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)
hedu	จำนวนปีที่ได้รับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)
work	สัดส่วนของผู้มีงานทำต่อสมาชิกครัวเรือน
agrh	ตัวแปรหุ่น แสดงถึง ครัวเรือนประกอบอาชีพด้านการเกษตร โดยที่ หาก agrh เท่ากับ 1 หมายถึง ครัวเรือนที่ i มีสมาชิกประกอบอาชีพด้านการเกษตร และหาก agrh เท่ากับ 0 หมายถึง ครัวเรือนที่ i ไม่มีสมาชิกประกอบอาชีพด้านการเกษตร
btoc	ตัวแปรหุ่น แสดงถึง การประกอบอาชีพด้านการค้าขายแดนของครัวเรือน โดยที่ หาก btoc เท่ากับ 1 หมายถึง ครัวเรือนที่ i มีสมาชิกในครัวเรือนอย่างน้อยหนึ่งคนประกอบอาชีพด้านการค้าขายแดน และหาก btoc เท่ากับ 0 หมายถึง ครัวเรือนที่ i ไม่มีสมาชิกคนใดในครัวเรือนประกอบอาชีพด้านการค้าขายแดน
ε	ค่าความคลาดเคลื่อน

3.2 การวิเคราะห์ความยากจน เพื่อศึกษาสถานการณ์ของการความยากจน โดยใช้ดัชนีชี้วัดความยากจนคือ ดัชนี FGT⁴ และอิทธิพลของการค้าขายแดนต่อความยากจน โดยใช้แบบจำลอง Logit (Logit model) ดังนี้

⁴ การศึกษานี้ใช้ดัชนีชี้วัดความยากจน ซึ่งคำนวณจากดัชนี FGT เมื่อ α มีค่าเปลี่ยนแปลงระหว่าง 0, 1 และ 2 นั่นคือ สัดส่วนคนจน (Head-count ratio) ช่องว่างความยากจน (Poverty Gap Ratio) และความรุนแรงของปัญหาความยากจน (Severity of poverty) ตามลำดับ

3.2.1 ดัชนีชี้วัดความยากจน ในการศึกษานี้ ประกอบด้วย

1) ดัชนี FGT ในรูปทั่วไป

$$FGT(y; \alpha) = \frac{\sum_{i=1}^K (z - y_i)^\alpha}{Nz^\alpha} \text{ โดยที่ ค่า } \alpha \geq 0$$

2) เมื่อ $\alpha = 0$ ดัชนี $FGT(y; 0)$ เท่ากับ $H = M/N$ ซึ่งหมายถึง สัดส่วนคนจน (Head-count ratio)

3) เมื่อ $\alpha = 1$ ดัชนี $FGT(y; 1)$ เท่ากับ HR โดยที่ $R = 1 - \mu/z$ ซึ่งหมายถึง ช่องว่างความยากจน (Poverty Gap Ratio)

4) เมื่อ $\alpha = 2$ ดัชนี $FGT(y; 2)$ เท่ากับ $H[R^2 + (1-R)^2] \Phi$ โดยที่ Φ คือ Square of the coefficient of variation ซึ่งหมายถึง ความรุนแรงของปัญหาความยากจน (Severity of poverty)

3.2.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความยากจนของครัวเรือน ประยุกต์ใช้แบบจำลองของ Bigsten et al. (2002) เพื่อวิเคราะห์ว่า การค้าชายแดนและปัจจัยสำคัญอื่นๆ มีอิทธิพลต่อความน่าจะเป็นของครัวเรือนจะประสบกับสภาวะความยากจนอย่างไร โดยวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิท (Logit model) ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือน ประกอบด้วย

1) การประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการลดความยากจน เนื่องจากการขยายตัวของการค้าชายแดนจะทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และส่งผลให้รายได้ของคนจนเพิ่มขึ้น (Ravallion, 2006) อย่างไรก็ตาม การค้าชายแดนอาจส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนแตกต่างกันไป โดยผู้ที่ประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนส่วนใหญ่จะมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น (Panpiemraset al., 2007) ดังนั้น ครัวเรือนที่มีสมาชิกประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนจึงน่าจะประสบกับความยากจนน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนอื่นที่ไม่ได้ประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน

2) ลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน เป็นกลุ่มปัจจัยที่แสดงถึงความสามารถในการหารายได้ของครัวเรือนได้ เนื่องจากหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้หารายได้หลักของครัวเรือน โดยมีปัจจัย

สำคัญที่กำหนดรายได้ของหัวหน้าครัวเรือน ได้แก่ (Bigsten et al., 2002 และ Haddad and Ahmed, 2002)

(1) เพศของหัวหน้าครัวเรือน จากงานวิจัยพบว่า ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชายจะมีโอกาสประสบกับความยากจนน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิง โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท เนื่องจากเพศชายสามารถทำงานด้านเกษตรกรรมที่เป็นงานเพียงไม่กี่ประเภทในเขตชนบทได้ดีกว่ากว่าเพศหญิง อย่างไรก็ตาม ผลข้างต้นอาจเปลี่ยนไปในเขตเมือง เพราะเป็นเขตที่มีลักษณะงานหลายหลายและเหมาะสมสำหรับเพศหญิงที่สามารถทำงานได้ดีขึ้น

(2) ระดับการศึกษาเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน จากงานวิจัยพบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาที่สูงขึ้นจะมีแนวโน้มทำให้ครัวเรือนนั้นประสบความยากจนน้อยลง เนื่องจากครัวเรือนดังกล่าวมีโอกาสและความสามารถในการทำงานที่ได้รับผลตอบแทนที่สูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าโดยเปรียบเทียบ

(3) จำนวนอายุของหัวหน้าครัวเรือน เป็นปัจจัยมีอิทธิพลสำคัญต่อความยากจน ทั้งแบบเรื้อรังและชั่วคราว เนื่องจากแสดงถึงช่วงวงจรชีวิตแต่ละช่วงวัยที่มีอิทธิพลต่อการหารายได้แตกต่างกัน (Life-cycle effect) ซึ่งสามารถสะท้อนแนวคิดดังกล่าวได้จากการนำปัจจัยจำนวนอายุและจำนวนอายุกำลังสองของหัวหน้าครัวเรือนมาใช้ในแบบจำลอง โดยจำนวนอายุของหัวหน้าครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีโอกาสประสบความยากจนลดลง จนกระทั่งถึงระดับอายุหนึ่ง ซึ่งหลังจากระดับอายุนี้แล้วรายได้จะลดลงและเพิ่มโอกาสที่จะยากจนมากขึ้น (Jalan and Ravallion, 1998) Jalan and Ravallion (1998)

3) อัตราส่วนการพึ่งพิงทางอายุ (Dependency ratio) เป็นปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์ที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปได้ของครัวเรือนจะประสบกับความยากจนเรื้อรัง เนื่องจากครัวเรือนที่มีอัตราส่วนการพึ่งพิงทางอายุที่สูงจะทำให้มีค่าใช้จ่ายต่อหัวสูงและมีความสามารถในการหารายได้ต่ำ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่โครงสร้างของครัวเรือนส่วนใหญ่มักเป็นลักษณะที่มีจำนวนสมาชิกในวัยแรงงานน้อย แต่มีจำนวนสมาชิกในวัยเด็กและผู้สูงอายุมาก (Bigsten et al., 2002) จึงแสดงถึงความเสี่ยงที่จะทำให้ครัวเรือนที่มีอัตราส่วนการพึ่งพิงทางอายุที่สูงนั้นจะประสบกับสภาวะความยากจนได้มากกว่าครัวเรือนอื่นโดยเปรียบเทียบ

4) พื้นที่อยู่อาศัยของครัวเรือน มีบทบาทสำคัญในการกำหนดรายได้ของครัวเรือน เนื่องจากส่งผลกระทบต่อโอกาสของครัวเรือนในการเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่นั้นๆ ดังนั้น การศึกษานี้จึงนำตัวแปรเชิงพื้นที่มาใช้ในแบบจำลอง ได้แก่

(1) การอาศัยอยู่ในเขตเมือง จากงานวิจัยพบว่า พื้นที่เขตเมืองเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย และเปิดโอกาสให้ครัวเรือนที่อาศัยในบริเวณดังกล่าวสามารถเข้าร่วมทำงานเพื่อสร้างรายได้มากกว่า ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท ดังนั้น ครัวเรือนที่อาศัยในเขตเมืองจึงน่าจะมีแนวโน้มประสบกับความยากจนน้อยกว่าครัวเรือนในเขตชนบท (Haddad and Ahmed, 2002 และ Bigsten et al., 2002)

(2) การอาศัยอยู่ในเขตที่มีการค้าชายแดน เป็นปัจจัยที่น่าจะส่งผลให้ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนมีโอกาสที่จะยากจนลดลงเช่นเดียวกับการอาศัยอยู่ในเขตเมืองข้างต้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนหนึ่งได้พบว่า การค้าชายแดนในบางพื้นที่อาจไม่มีผลกระทบต่อรายได้ของครัวเรือนที่อาศัยบริเวณชายแดนให้เพิ่มขึ้น เนื่องจากมีความเป็นไปได้ว่า ครัวเรือนในบริเวณชายแดนดังกล่าวไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน และรับผลประโยชน์จากกิจกรรมเหล่านั้นได้อย่างแท้จริง (Khontaphane et al., 2006 และ Panpiemras et al., 2007)

จากปัจจัยที่กล่าวถึงในข้างต้นสามารถนำมาสร้างเป็น แบบจำลองทางเศรษฐมิติเพื่อทดสอบถึงอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือนได้ดังนี้

$$poor_i = f(hsex, hage, hage2, hedu, depr, btoc, muna, bora)$$

โดยที่

poor หมายถึง ตัวแปรหุ่น แสดงถึง ความยากจนของครัวเรือน หาก poor เท่ากับ 1 หมายถึง ครัวเรือนที่ *i* เป็นครัวเรือนยากจน และหาก poor เท่ากับ 0 หมายถึง ครัวเรือนที่ *i* เป็นครัวเรือนที่ไม่ยากจน

hsex (-/+) หมายถึง ตัวแปรหุ่น แสดงถึง เพศของหัวหน้าครัวเรือน หาก hsex เท่ากับ 1 หมายถึง ครัวเรือนที่ *i* มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย และหาก hsex เท่ากับ 0 หมายถึง ครัวเรือนที่ *i* มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิง

hage (-) หมายถึง จำนวนอายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)

hage2 (+) หมายถึง จำนวนอายุของหัวหน้าครัวเรือนยกกำลังสอง (ปี)

hedu (-) หมายถึง จำนวนปีที่ได้รับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)

depr (+) หมายถึง อัตราส่วนการพึงพิงทางอายุ โดยคำนวณจากสัดส่วนของ

ประชากรในวัยทำงานต่อประชากรในวัยเด็กและวัยชรา

b_{toc} (-) หมายถึง ตัวแปรหุ่น แสดงถึง การประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนของครัวเรือน โดยที่ หาก b_{toc} เท่ากับ 1 หมายถึง ครัวเรือนที่ i มีสมาชิกในครัวเรือนอย่างน้อยหนึ่งคนประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน และหาก b_{toc} เท่ากับ 0 หมายถึง ครัวเรือนที่ i ไม่มีสมาชิกคนใดในครัวเรือนประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน

m_{una} (-) หมายถึง ตัวแปรหุ่น แสดงถึง การอาศัยอยู่ในเขตเมือง โดยที่ หาก m_{una} เท่ากับ 1 หมายถึง ครัวเรือนที่ i มีที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล และหาก m_{una} เท่ากับ 0 หมายถึง ครัวเรือนที่ i มีที่อยู่อาศัยนอกเขตเทศบาล

b_{ora} (+/-) หมายถึง ตัวแปรหุ่น แสดงถึง การอาศัยอยู่ในเขตที่มีการค้าชายแดน โดยที่ หาก b_{ora} เท่ากับ 1 หมายถึง ครัวเรือนที่ i มีที่อยู่อาศัยในบริเวณชายแดน และหาก b_{ora} เท่ากับ 0 หมายถึง ครัวเรือนที่ i มีที่อยู่อาศัยนอกบริเวณชายแดน

ทั้งนี้ สัญลักษณ์ในวงเล็บแสดงให้เห็นถึงทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามและตัวแปรอิสระตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ โดยที่ + แสดงถึง ความสัมพันธ์ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และ - แสดงถึง ความสัมพันธ์ที่เป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม

4. ผลการศึกษา

จากกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยทั้งหมด 400 ครัวเรือน แบ่งออกเป็นครัวเรือนที่อาศัยในพื้นที่บริเวณชายแดนร้อยละ 30 และพื้นที่นอกบริเวณชายแดนร้อยละ 70 ขณะที่ครัวเรือนเพียงร้อยละ 23.75 ที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดน ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 13,469 บาทต่อเดือน ขณะที่ครัวเรือนที่ไม่ประกอบอาชีพการค้าชายแดนมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 4,551 บาทต่อเดือน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ พบว่า ในพื้นที่บริเวณชายแดน มีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 16.25 ซึ่งมากกว่าบริเวณนอกบริเวณชายแดนที่มีเพียงร้อยละ 7.50 โดยครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดนมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ประกอบอาชีพการค้าชายแดนในทั้งสองพื้นที่ จากลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า โครงสร้างทางประชากรศาสตร์ของครัวเรือน และลักษณะของหัวหน้าครัวเรือนไม่มีความแตกต่างกันมากนักในระหว่างพื้นที่บริเวณชายแดนและนอกบริเวณชายแดน แต่เมื่อพิจารณาจากสถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนจะเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน โดยครัวเรือนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดนอาศัยอยู่ในบริเวณชายแดน และการ

ประกอบอาชีพการค้าขายแดนมีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนอย่างชัดเจน โดยทำให้รายได้เฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพการค้าขายแดน (รายละเอียดในตารางผนวกที่ 1)

4.1 ผลการวิเคราะห์การกระจายรายได้

4.1.1 สถานการณ์ของการกระจายรายได้ (ดังตารางที่ 3) พบว่า การกระจายรายได้ของครัวเรือนจังหวัดเชียงรายโดยรวมมีค่า Gini เท่ากับ 0.6077 ซึ่งเป็นค่าที่ค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ⁵ เมื่อพิจารณากลุ่มตัวอย่าง ตามพื้นที่อยู่อาศัย พบว่า ครัวเรือนที่อาศัยในเขตเมืองมีความไม่เท่าเทียมกันของรายได้มากกว่าครัวเรือนที่อาศัยนอกเขตเมือง ขณะเดียวกันครัวเรือนที่อาศัยอยู่นอกบริเวณชายแดนมีความเท่าเทียมกันของรายได้มากกว่าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายแดน เมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า กลุ่มของหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเท่าเทียมกันด้านรายได้มากที่สุด อย่างไรก็ตาม ในด้านการประกอบอาชีพ พบว่า ครัวเรือนประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายแดนมีความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้มากกว่าครัวเรือนประกอบอาชีพอื่น ดังนั้น จากผลการศึกษาข้างต้นจึงแสดงให้เห็นว่า มีความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในเขตเมืองและบริเวณชายแดน ซึ่งสะท้อนว่า กลไกในการกระจายรายได้ของพื้นที่ดังกล่าวยังทำได้ไม่ดีนัก ขณะที่การศึกษาในที่ระดับกลางมีความเท่าเทียมกันด้านรายได้มากกว่าการศึกษาในระดับต่ำและระดับสูง นอกจากนี้ การกระจายผลประโยชน์จากการค้าขายแดนระหว่างกลุ่มผู้ประกอบอาชีพการค้าขายแดนมีความกระจุกตัวอยู่เพียงบางกลุ่มเท่านั้น และเป็นสาเหตุทำให้มีความไม่เท่าเทียมกันมากกว่ากลุ่มผู้ประกอบอาชีพอื่น

⁵ ค่าดัชนี Gini ของทั่วประเทศและภาคเหนือในปี 2550 เท่ากับ 0.499 และ 0.470 ตามลำดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ตารางที่ 3
การกระจายรายได้จำแนกตามลักษณะที่สำคัญของครัวเรือน

ประเภทของกลุ่มย่อย	Gini	GE(0)	GE(1)	GE(2)
รวมทั้งหมด	0.6077	0.6881	8.1353	2.0755
เขตเมือง				
อาศัยอยู่บริเวณเขตเมือง	0.6248	0.7407	0.8403	1.929
อาศัยอยู่นอกเขตเมือง	0.5615	0.5825	0.6948	1.847
เขตชายแดน				
อาศัยอยู่บริเวณชายแดน	0.6926	0.9744	1.0195	2.1543
อาศัยอยู่นอกบริเวณชายแดน	0.5035	0.4621	0.4683	0.471
ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน				
ไม่ได้รับการศึกษา	0.5071	0.5004	0.4924	0.7995
ประถมศึกษาตอนต้น	0.5594	0.5709	0.6353	1.2551
ประถมศึกษาตอนปลาย	0.5053	0.4566	0.5103	0.9571
มัธยมศึกษาตอนต้น	0.4084	0.3021	0.2697	0.2968
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	0.5134	0.5099	0.4701	0.6117
อนุปริญญา/ปวส.	0.6440	0.8638	0.8294	1.2030
ปริญญาตรีขึ้นไป	0.5874	0.6654	0.7069	1.2390
อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน				
อาชีพด้านการค้าชายแดน	0.6515	0.8265	0.8747	1.6724
อาชีพอื่นนอกเหนือจากการค้าชายแดน	0.5137	0.4819	0.4913	0.8121

4.1.2 องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ตามลักษณะของประชากร (ดังตารางที่ 4) พบว่า ปัจจัยด้านแหล่งที่อยู่อาศัยและปัจจัยด้านเศรษฐกิจ-สังคมมีส่วนของความไม่เท่าเทียมกันภายในกลุ่มมากกว่าความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่ม อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มจะยิ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มของปัจจัยแหล่งที่อยู่อาศัย ซึ่งประกอบด้วย การอาศัยอยู่ในเขตเมือง และเขตชายแดน มีสัดส่วนระหว่างร้อยละ 1.91 – 5.00 และ 4.27 – 10.52 ตามลำดับ ซึ่งเป็นค่าน้อยกว่าปัจจัย

ด้านเศรษฐกิจ-สังคม อันประกอบด้วย ระดับการศึกษาเฉลี่ย และการประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน โดยมีสัดส่วนระหว่างร้อยละ 15.19 – 25.37 และ 8.05 – 18.08 ตามลำดับ จากค่าเฉลี่ยของสัดส่วนดังกล่าวสามารถลำดับความสำคัญของปัจจัยข้างต้นจากมากไปน้อยได้คือ ระดับการศึกษาเฉลี่ย การประกอบอาชีพด้านการค้าการอาศัยในบริเวณชายแดน และการอาศัยในเขตเมือง ตามลำดับ ดังนั้น จากสัดส่วนของความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มจึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ-สังคมของครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วย ระดับการศึกษาเฉลี่ย และการประกอบอาชีพด้านการค้า มีอิทธิพลต่อความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้โดยรวมมากกว่าปัจจัยแหล่งที่อยู่อาศัย ทั้งการอาศัยอยู่ในเขตเมืองและบริเวณชายแดน โดยที่ระดับการศึกษาเฉลี่ยเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด

4.1.3 องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ตามแหล่งที่มาของรายได้ (ดังตารางที่ 5) พบว่า ความไม่เท่าเทียมกันโดยรวมของกลุ่มตัวอย่างเป็นผลมาจากความไม่เท่าเทียมกันในกำไรจากการประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนมากที่สุด (ร้อยละ 59.34) รองลงมา ได้แก่ กำไรจากการประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตรที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน (ร้อยละ 14.30) ค่าจ้างและเงินเดือนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน (ร้อยละ 9.48) และค่าจ้างและเงินเดือนที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน (ร้อยละ 8.30) ตามลำดับ เมื่อแบ่งแหล่งรายได้รวมเป็นแหล่งรายได้ย่อยที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน พบว่า รายได้รวมที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนมีอิทธิพลต่อความไม่เท่าเทียมกันรวมทั้งหมดเท่ากับร้อยละ 72.70 มากกว่ารายได้รวมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนที่เท่ากับร้อยละ 27.30 ดังนั้น จากผลการศึกษารูปได้ว่า แหล่งที่มาของรายได้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนมีผลกระทบต่อ การกระจายรายได้ไม่เท่าเทียมกันมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายได้จากกำไรจากการประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน ซึ่งมีอิทธิพลมากกว่าครึ่งหนึ่งของแหล่งรายได้ทั้งหมด

ตารางที่ 4
องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมกันทางด้านลักษณะของประชากร

ลักษณะของประชากร	ดัชนี	ค่าดัชนี รวม	ความไม่เท่าเทียมกัน ภายในกลุ่ม		ความไม่เท่าเทียมกัน ระหว่างกลุ่ม	
			ค่าดัชนี	ร้อยละ	ค่าดัชนี	ร้อยละ
			แหล่งที่อยู่อาศัย			
เขตเมือง	GE(0)	0.6881	0.6537	95.00	0.0344	5.00
	GE(1)	0.8135	0.7793	95.80	0.0342	4.20
	GE(2)	2.0755	2.0358	98.09	0.0397	1.91
เขตชายแดน	GE(0)	0.6881	0.6157	89.48	0.0724	10.52
	GE(1)	0.8135	0.7369	90.58	0.0766	9.42
	GE(2)	2.0755	1.9868	95.73	0.0887	4.27
ด้านเศรษฐกิจ-สังคม						
ระดับการศึกษาเฉลี่ย	GE(0)	0.6881	0.5135	74.63	0.1746	25.37
	GE(1)	0.8135	0.5953	73.18	0.2182	26.82
	GE(2)	2.0755	1.7603	84.81	0.3152	15.19
อาชีพด้านการค้าชายแดน	GE(0)	0.6881	0.5637	81.92	0.1244	18.08
	GE(1)	0.8135	0.6752	83.00	0.1383	17.00
	GE(2)	2.0755	1.9084	91.95	0.1671	8.05

ตารางที่ 5
องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้ตามแหล่งที่มาของรายได้

แหล่งที่มาของรายได้	ความสัมพันธ์กับ การค้าขายแดน	ค่าดัชนี	สัดส่วน	ลำดับ ความสำคัญ
ค่าจ้างและเงินเดือน	เกี่ยวข้อง	0.1723	8.30	4
	ไม่เกี่ยวข้อง	0.1968	9.48	3
กำไรจากการประกอบธุรกิจที่ ไม่ใช่การเกษตร	เกี่ยวข้อง	1.2313	59.34	1
	ไม่เกี่ยวข้อง	0.2968	14.30	2
กำไรจากการประกอบการเกษตร	เกี่ยวข้อง	0.0059	0.28	10
	ไม่เกี่ยวข้อง	0.0344	1.66	6
รายได้จากทรัพย์สิน	เกี่ยวข้อง	0.0055	0.27	11
	ไม่เกี่ยวข้อง	0.0104	0.50	8
เงินที่ได้รับเป็นการช่วยเหลือ	เกี่ยวข้อง	0.0000	0.00	13
	ไม่เกี่ยวข้อง	0.0045	0.22	12
รายได้ที่เป็นสิ่งของ	เกี่ยวข้อง	0.0935	4.51	5
	ไม่เกี่ยวข้อง	0.0159	0.77	7
รายได้ที่เป็นตัวเงินอื่นๆ	เกี่ยวข้อง	0.0000	0.00	13
	ไม่เกี่ยวข้อง	0.0077	0.37	9
รายได้รวม	เกี่ยวข้อง	1.5085	72.70	
	ไม่เกี่ยวข้อง	0.5664	27.30	
รวม		2.0750	100.00	

4.1.4 องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมกันแยกตามปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างรายได้ (ดังตารางที่ 6) พบว่า ปัจจัยทั้งหมดมีความสัมพันธ์ต่อการสร้างต่อการสร้างรายได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ยกเว้นอายุของหัวหน้าครัวเรือนมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เมื่อนำค่าสัมประสิทธิ์ของแต่ละตัวแปรมาคำนวณหาสัดส่วนที่มีอิทธิพลต่อความไม่เท่าเทียมกันทั้งหมด พบว่า ปัจจัยข้างต้นสามารถอธิบายความไม่

เท่าเทียมทั้งหมดเท่ากับร้อยละ 30.97 โดยระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเป็นปัจจัยที่สนับสนุนต่อความไม่เท่าเทียมกันมากที่สุด หรือคิดเป็นร้อยละ 11.46 รองลงมา ได้แก่ สัดส่วนของผู้มีงานทำต่อสมาชิกครัวเรือน (ร้อยละ 8.68) ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดน (ร้อยละ 5.59) ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตร (ร้อยละ 4.95) และอายุของหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ 0.29) ขณะที่อีกร้อยละ 69.30 มีอิทธิพลมาจากปัจจัยอื่นๆ นอกเหนือปัจจัยข้างต้น จากผลการศึกษาสรุไปได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความไม่เท่าเทียมด้านรายได้ร่วมกัน โดยแยกเป็นกลุ่มตามทฤษฎีที่กล่าวถึงข้างต้น ได้แก่ ปัจจัยด้านประสิทธิภาพ ปัจจัยด้านการศึกษา และปัจจัยด้านการประกอบอาชีพ ผลที่ได้ชี้ว่า ปัจจัยด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งประกอบด้วย สัดส่วนของผู้มีงานทำต่อสมาชิกครัวเรือน ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตร และครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดน มีความสำคัญมากที่สุด รวมคิดเป็นร้อยละ 19.22 รองลงมา ได้แก่ ปัจจัยการศึกษา (ระดับการศึกษาเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน) และปัจจัยด้านประสิทธิภาพ (อายุของหัวหน้าครัวเรือน) คิดเป็นร้อยละ 11.46 และ 0.29 ตามลำดับ

ตารางที่ 6

องค์ประกอบของความไม่เท่าเทียมกันแยกตามปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างรายได้

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่า P-value	สัดส่วน	ความสำคัญ
ค่าคงที่	6.3128	0.000***		
อายุของหัวหน้าครัวเรือน	0.0100	0.025**	0.29	5
ระดับการศึกษาเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน	0.07364	0.000***	11.46	1
สัดส่วนของผู้มีงานทำต่อสมาชิกครัวเรือน	1.3372	0.000***	8.68	2
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตร	- 0.0736	0.002***	4.95	4
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดน	0.4821	0.000***	5.59	3
R-square	0.31			
ปัจจัยในสมการ			30.97	
ปัจจัยอื่นที่เหลือ			69.03	
รวม			100.00	

หมายเหตุ: ** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

*** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

4.2 ผลการวิเคราะห์ความยากจน

4.2.1 สถานการณ์ความยากจน (ดังตารางที่ 7) พบว่า สัดส่วนคนจนทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 17.75 ขณะที่ช่องว่างความยากจน และความรุนแรงของปัญหาความยากจน เท่ากับร้อยละ 6.73 และ 3.43 ตามลำดับ ครั้วเรือนที่มีหัวหน้าเป็นเพศชายมีปัญหาความยากจนมากกว่า ครั้วเรือนที่มีหัวหน้าครั้วเรือนเป็นเพศหญิง ขณะที่ครั้วเรือนที่มีหัวหน้าครั้วเรือนสำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีสถานะความยากจนต่ำที่สุด ครั้วเรือนที่อาศัยบริเวณชายแดน มีสัดส่วนความยากจน และความรุนแรงของปัญหาความยากจน โดยเปรียบเทียบับครั้วเรือนทั้งหมดในพื้นที่เดียวกันมากกว่าครั้วเรือนที่ไม่ได้อาศัยบริเวณชายแดน ขณะที่ช่องว่างความยากจนต่ำกว่า ครั้วเรือนที่ประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนมีความยากจนน้อยกว่าครั้วเรือนที่ประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือจากการค้าชายแดน จากผลการศึกษาที่แยกความยากจน ออกเป็นปัจจัยต่างๆ ตามลักษณะสำคัญของครั้วเรือนชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางด้านประชากร การประกอบอาชีพ ระดับการศึกษา และพื้นที่อยู่อาศัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจน กล่าวคือ ครั้วเรือนที่มีหัวหน้าครั้วเรือนเป็นเพศหญิง มีระดับการศึกษาที่สูง อาศัยในเขตชายแดนและเขตเมือง และประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน มีความเป็นไปได้ว่าจะประสบกับสถานะความยากจนน้อยกว่าครั้วเรือนที่มีลักษณะอื่นๆ

ตารางที่ 7

ความยากจนจำแนกตามลักษณะที่สำคัญของครั้วเรือน

ลักษณะของครั้วเรือน	สัดส่วนคนจน (ร้อยละ)	ช่องว่างความยากจน (ร้อยละ)	ความรุนแรงของความ ยากจน (ร้อยละ)
รวมทั้งสิ้น	17.75	6.73	3.43
เพศ			
ชาย	18.81	7.10	3.64
หญิง	13.58	5.29	2.62
การประกอบอาชีพ			
อาชีพด้านการค้าชายแดน	11.58	3.07	1.10
อาชีพอื่นนอกเหนือจากการค้าชายแดน	19.67	7.87	4.16
ระดับการศึกษา			
ไม่ได้รับการศึกษา	25.53	14.20	9.28

ลักษณะของครัวเรือน	สัดส่วนคนจน (ร้อยละ)	ช่องว่างความยากจน (ร้อยละ)	ความรุนแรงของความ ยากจน (ร้อยละ)
ประถมศึกษาตอนต้น	29.63	9.34	4.07
ประถมศึกษาตอนปลาย	15.93	5.77	2.84
มัธยมศึกษาตอนต้น	6.67	3.06	1.42
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	14.29	6.05	3.18
อนุปริญญา/ปวส.	0.00	0.00	0.00
ปริญญาตรีขึ้นไป	3.33	0.47	0.07
พื้นที่ชายแดน			
เขตชายแดน	18.33	6.57	3.45
นอกเขตชายแดน	17.50	6.80	3.43
พื้นที่เขตเมือง			
เขตเมือง	16.67	5.15	2.13
นอกเขตเมือง	18.64	8.02	4.50

4.2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อความยากจน (ดังตารางที่ 8) พบว่า ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน และอัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ขณะที่อายุของหัวหน้าครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือนกำลังสอง และการประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ตรงข้ามกับ เพศของหัวหน้าครัวเรือน การอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล และการอาศัยบริเวณชายแดน ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสที่ครัวเรือนจะประสบกับปัญหาความยากจน ได้แก่ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน อัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ อายุของหัวหน้าครัวเรือน และการประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal effect) พบว่า การประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดนมีอิทธิพลต่อความยากจนมากที่สุด โดยหากครัวเรือนมีการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน จะทำให้โอกาสที่ครัวเรือนจะประสบกับปัญหาความยากจนลดลงถึงร้อยละ 8.34 รองลงมาคือ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งมีผลทำให้ลดโอกาสที่จะยากจนลงร้อยละ 1.96 จากผลการศึกษข้างต้นสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยากจน ทำให้ครัวเรือนมีโอกาสน้อยที่จะประสบกับปัญหาความยากจนลดลงอย่างชัดเจนคือ การประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน และระดับ

การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน โดยการประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน มีขนาดของอิทธิพลต่อการลดความยากจนมากที่สุด เนื่องจากการพัฒนาการค้าชายแดนที่เกิดขึ้นได้สร้างโอกาสให้ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนสามารถสร้างรายได้จากกิจกรรมดังกล่าวเพิ่มขึ้น โดยเปรียบเทียบกับอาชีพอื่น และทำให้ความยากจนของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนลดลง

ตารางที่ 8
ผลการวิเคราะห์แบบจำลอง Logit

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์	P-value	Marginal effect (%)
ค่าคงที่	-6.2284	0.044**	
เพศของหัวหน้าครัวเรือน	0.3411	0.368	3.89
อายุของหัวหน้าครัวเรือน	0.2029	0.084*	2.49
อายุของหัวหน้าครัวเรือนกำลังสอง	-0.0021	0.066*	- 0.03
ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	-0.1596	0.000***	- 1.96
อัตราส่วนพึงพิงทางอายุ	0.0074	0.003***	0.09
การประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน	-0.7843	0.054*	- 8.34
การอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล	0.4686	0.127	5.94
การอาศัยบริเวณชายแดน	0.4540	0.174	5.86

หมายเหตุ: * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90

** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

*** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

4.3 บทบาทของภาครัฐในแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนของจังหวัด เชียงราย

4.3.1 ประเภทของนโยบาย ส่วนใหญ่เป็นนโยบายของรัฐบาลจากส่วนกลาง ขณะที่อีกส่วนหนึ่งดำเนินนโยบายตามพันธกิจของหน่วยงาน อาทิ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานทำหน้าที่ส่งเสริมและฝึกอบรมพัฒนาอาชีพให้แก่บุคคลที่สนใจและกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนทำหน้าที่แก้ไขปัญหาความยากจนแก่ประชาชนที่ตกเกณฑ์ความจำเป็น

ขั้นพื้นฐาน โดยพิจารณาให้เงินทุนกู้ยืมปราศจากดอกเบี้ย เช่นเดียวกับหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมอาชีพและอบรมให้ความรู้ อาทิ การส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มประกอบอาชีพโดยสนับสนุนด้านเงินทุนให้กู้ยืมโดยไม่มีดอกเบี้ย และการอบรมให้ความรู้ในการประกอบอาชีพแก่ผู้ที่ว่างงานในการทำนมและแปรรูปผลไม้

4.3.2 ปัญหาและอุปสรรค พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านในการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนที่ถูกต้อง ทำให้การส่งเสริมอาชีพบางโครงการไม่สำเร็จเท่าที่ควรและก่อให้เกิดหนี้ที่ไม่สามารถชำระคืนได้แก่ภาครัฐ อีกทั้งยังมีปัญหาในการเบิกจ่ายงบประมาณในการดำเนินโครงการประสบกับความล่าช้า และภาระงานตามปกติที่มีเป็นจำนวนมากของหน่วยปฏิบัติจึงทำให้การดำเนินงานตามนโยบายมีประสิทธิภาพลดลง

4.3.3 ผลกระทบของนโยบายการค้าชายแดนต่อการกระจายรายได้และความยากจน มีผลกระทบทางตรงในการช่วยลดปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนของคนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายค่อนข้างน้อย เนื่องจากการค้าชายแดนเป็นการประกอบกิจการเพียงบุคคลบางกลุ่มในพื้นที่เท่านั้น อีกทั้งสินค้าที่นำมาขายส่งออกบริเวณชายแดนส่วนใหญ่เป็นสินค้าจากพื้นที่อื่นไม่ใช่สินค้าในจังหวัดเชียงราย ทำให้การกระจายผลประโยชน์จากการค้าชายแดนมีการกระจุกตัว ประชาชนทั่วไปได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการค้าชายแดนน้อยมาก ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จึงเป็นผลทางอ้อม อาทิ การค้าชายแดนทำให้เกิดความต้องการแรงงานในธุรกิจและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาผลิตสินค้าและบริการในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการจ้างงานคนในพื้นที่และการซื้อขายสินค้าและบริการที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ภายในพื้นที่ โดยเฉพาะภาคบริการ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร อย่างไรก็ตาม ผลกระทบด้านลบที่สำคัญประการหนึ่งคือ ปัญหาแรงงานต่างด้าวที่หลบหนีเข้าเมืองมาอย่างผิดกฎหมาย เพราะทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และปัญหาสุขภาพจากโรคติดต่อตามมา รวมทั้งปัญหาการแย่งงานกับคนในพื้นที่

5. การอภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างเบื้องต้นที่พบว่า คราวเรือนที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณชายแดน และการประกอบอาชีพการค้าชายแดนมีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนอย่างชัดเจน โดยทำให้ครัวเรือนที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการค้า

ชายแดนมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพการค้าชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ชายแดนที่มีรายได้เฉลี่ยมากกว่าเขตอื่นถึง 4 เท่า สอดคล้องกับงานของ Chandoevrit, Chalamwong and Paitoonpong (2005) ที่พบว่า ชาวบ้านที่อาศัยใกล้บริเวณด่านชายแดนมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าผู้ที่อาศัยในบริเวณอื่น ขณะที่บางหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากชายแดนออกไปจะประสบกับปัญหาความยากจน อย่างไรก็ตาม ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ภายในกลุ่มผู้ประกอบการค้าชายแดนที่มากกว่ากลุ่มผู้ประกอบการอื่นแสดงให้เห็นว่า การกระจายผลประโยชน์จากการค้าชายแดนภายในกลุ่มดังกล่าวยังคงมีการกระจุกตัวอยู่เพียงบางกลุ่มเท่านั้น

ขณะที่ผลการวิเคราะห์การกระจายรายได้และความยากจนโดยใช้วิธีการทางสถิติพบว่า รายได้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนมีผลกระทบต่อความไม่เท่าเทียมทางรายได้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายได้จากกำไรของการประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน มีความสอดคล้องกับงานของ Pual (2004) ที่พบว่า รายได้จากธุรกิจมีผลทำให้ความไม่เท่าเทียมกันเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีความเป็นไปได้ว่าแหล่งรายได้ดังกล่าวมีขนาดใหญ่และค่อนข้างกระจุกตัวมากกว่าแหล่งรายได้อื่นๆ นอกจากนั้น ผลการวิเคราะห์ยังชี้ว่า การประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนและระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความไม่เท่าเทียมด้านรายได้ รวมทั้งเป็นปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนมีโอกาสที่จะประสบกับปัญหาความยากจนลดลง ซึ่งตรงกับข้อค้นพบในงานของ Ravallion (2005) และ Tsai and Huang (2007) ที่ระบุว่า การค้าเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความยากจน เนื่องจากมีส่วนสนับสนุนต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้คนจนทั้งในระยะยาวและระยะสั้น เช่นเดียวกับงานของ Haddad and Ahmed (2002) และ Bigsten et al. (2002) ที่พบว่า ปัจจัยด้านการศึกษาในส่วนของปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษาของสมาชิกครัวเรือนสามารถลดความยากจน โดยเฉพาะความยากจนเรื้อรัง ทั้งนี้ การที่ปัจจัยการค้าชายแดนและการศึกษามีอิทธิพลต่อการกระจายรายได้และความยากจนนั้น น่าจะมีสาเหตุหลักมาจากปัจจัยทั้งสองมีความสัมพันธ์โดยตรงกับรายได้ เนื่องจากการค้าชายแดนทำให้ได้รับประโยชน์จากการเข้าถึงตลาดขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งรายได้และการจ้างงานหลักของคนในท้องถิ่น (Khontaphane et al., 2006)

จากมุมมองของผู้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนในพื้นที่พบว่า การค้าชายแดนส่งผลกระทบทางตรงในการช่วยลดปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนของคนในพื้นที่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากการประกอบกิจการเพียง

บุคคลบางกลุ่มในพื้นที่เท่านั้น โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมแต่อย่างใด ขณะที่ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่คือ การขาดความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านในการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน สอดคล้องกับข้อสรุปในงานของ Panpiemras, Chalamwong and Bhuthong (2007) ที่ระบุว่า มีปัจจัยบางประการที่จำกัดให้ครัวเรือนที่อาศัยบริเวณชายแดนไม่ได้รับผลประโยชน์จากการค้าชายแดน เช่น คนในบริเวณชายแดนอาจไม่มีความรู้และเงินทุนที่เพียงพอสำหรับการสกัดเอาผลประโยชน์จากการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจบริเวณชายแดนและการเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจบริเวณชายแดน ดังนั้น ผลการศึกษาดังกล่าวจึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่า การประกอบอาชีพการค้าชายแดนมีส่วนช่วยยกระดับรายได้ของครัวเรือนโดยรวมให้สูงขึ้น และส่งผลให้ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดนมีแนวโน้มที่จะไม่ประสบกับความยากจน อย่างไรก็ตาม การกระจายผลประโยชน์จากการค้าชายแดนให้เป็นที่ไปอย่างทั่วถึง ควรดำเนินนโยบายสนับสนุนอื่นๆ เพื่อทำให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและคนจนสามารถมีส่วนแบ่งในผลประโยชน์จากการค้าชายแดนมากยิ่งขึ้น (Harrison and McMilan, 2007)

6. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

บทความนี้ศึกษาถึงอิทธิพลของการค้าชายแดนที่มีต่อการกระจายรายได้และความยากจนของจังหวัดเชียงราย เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงราย ในลักษณะที่ทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เท่าเทียมกันและลดความยากจน ผลการศึกษาเชิงประจักษ์ข้างต้นสรุปได้ว่า การพัฒนาการค้าชายแดนเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย โดยทำให้กลุ่มที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนมีรายได้สูงกว่ากลุ่มอาชีพอื่น โดยเปรียบเทียบ ขณะที่อีกด้านหนึ่งการประกอบอาชีพการค้าชายแดนเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทั้งการกระจายรายได้และความยากจน โดยทำให้สามารถลดโอกาสที่ครัวเรือนจะประสบกับความยากจนได้ เนื่องจากการค้าชายแดนทำให้ได้รับประโยชน์จากการเข้าถึงตลาดขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งรายได้และการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันการค้าชายแดนส่งผลให้ความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ของคนในพื้นที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการกระจุกตัวของการประกอบอาชีพการค้าชายแดนเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัจจัยด้านการศึกษา มีความสำคัญต่อการลดความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้และความยากจน ดังนั้น หากผู้กำหนดนโยบายต้องการดำเนินนโยบายพัฒนาการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงรายเพื่อบรรลุเป้าหมายทั้ง

ทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมพร้อมๆ กัน จึงควรดำเนินการพัฒนาการค้าชายแดนที่มุ่งเน้นการสร้างโอกาสที่ทำให้กลุ่มคนต่างๆ ในพื้นที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนอย่างเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและผู้ด้อยโอกาส ทั้งนี้ มีแนวทางสำคัญในการพัฒนาการค้าชายแดนเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการลดความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้และความยากจนไปพร้อมกัน ดังนี้

1) ภาครัฐควรดำเนินนโยบายพัฒนาการค้าชายแดนในลักษณะที่เอื้อประโยชน์แก่คนจน (Pro-poor policy) โดยส่งเสริมให้กลุ่มผู้มีรายได้น้อยและผู้ด้อยโอกาสเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอบรมด้านการค้าชายแดนที่มีคุณภาพ เพื่อเพิ่มศักยภาพของกลุ่มดังกล่าวในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน เนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนที่ถูกต้อง

2) หน่วยงานในพื้นที่ทั้งส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นควรมีบทบาทเชิงรุกในการสนับสนุนการพัฒนาการค้าชายแดนเพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้และความยากจน โดยใช้นโยบายสาธารณะที่มีการบูรณาการองค์ความรู้ภายในท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในพื้นที่ เนื่องจากการดำเนินนโยบายดังกล่าวที่ผ่านมามักใช้นโยบายจากส่วนกลาง ซึ่งอาจไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมของพื้นที่ เช่น สถาบันการศึกษาจัดทำหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจการค้าชายแดนที่เหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดเชียงรายสำหรับผู้ประกอบการรายย่อย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการค้าชายแดนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- นิฐิตา เบญจมสุทิติน และนางนุช พันธกิจไพบูลย์. เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- สมนึก สมชัยกุลทรัพย์. 2547. การจำแนกองค์ประกอบแหล่งที่มาของความไม่เท่าเทียมกันใน การกระจายรายได้ของประเทศไทย เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังการเกิดวิกฤติ เศรษฐกิจ ปี 2540. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สถิติความยากจนและการ กระจายรายได้. (Online) Available: <http://www.nesdb.go.th>, 2552.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ผลิตภัณฑ์มวลรวมราย จังหวัด. (Online) Available: <http://www.nesdb.go.th>, 2552.
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย. สถิติการค้าชายแดนของจังหวัดเชียงราย. (Online) Available: <http://www.moc.go.th>, 2552.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. แผนที่ความยากจนประเทศไทย. (Online) Available: <http://www.nso.go.th>, 2552. Bigsten et al. Growth and poverty in Ethiopia: evidence from household panel surveys. **World Development**. 31(1), pp.87 – 106, 2002.
- Bigsten, A., B. Kebede and A. Shimeles. Growth and poverty in Ethiopia: evidence from household panel surveys. **World Development**. 31(1), pp.87 – 106, 2002.
- Chakrabarti, A. Does Trade Cause Inequality?. **Journal of Economic Development**. 25(9):pp.1-21, 2000.
- Chandoevmit, W., Y. Chalamwong and S. Paitoonpong. Thailand's cross border economy: a case study of Sa Kaeo and Chiang Rai. In A. Myers and D. Wharton (Eds.). **The Cross Border Economies of Cambodia, Laos, Thailand and Vietnam. Cambodia Development Resource Institute**, pp. 143 – 200, 2005.
- Cheng, Y. A decomposition analysis of income inequality of Chinese rural households. **China**

Economic Reviews. 7(2). pp.155-167, 1996.

Fields, G. and G. Yoo. Falling labor income inequality in Korea's economic growth: patterns and underlying causes. **Review of Income and Wealth**, 46(2) June, 2000.

Haddad, L. and A. Ahmed. Chronic and transitory poverty: evidence from Egypt, 1997-99. **World Development.** 31(1), pp.71-85, 2002.

Jalan, J. and M. Ravallion. **Determinant of Transient and Chronic Poverty. Evidence from Rural China.** World Bank Policy Research Working Paper, 1998.

Khandker, S. and J. Haughton. **Handbook on Poverty and Inequality.** Washington, DC: World Bank, 2009.

Khontaphane et al. **Impact of border trade in livelihoods Lao-Chinese border trade in Luang Namtha&Oudomxay provinces.** Technical background paper for the third national human development report, 2006.

Panpiemras,J., Y. Chalamwong and P. Bhuthong. Do location and border trade activity matter in the presence of cross-border economic integration?.**TDRI Quarterly Review.** June, 2007.

Paitoonpong, S. Thailand cross-border trade in the Great Mekong Subregion: some issues never solved. **TDRI Quarterly Review.** March, 2006.

Pual, S. Income sources effects on inequality. **Journal of Development Economics.** 73, pp.435-451, 2004.

Quentin Wodon and Shlomo Yitzhaki **Inequality and Social Welfare**A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies Edited by Jeni Klugman World Bank, 2002.

Ravallion, M. Looking beyond averages in the trade and poverty debate. **World Development.** 34(8): pp.1374 – 1392, 2006.

Spilimbergo A., J. L. Londoño and M. Székely. Income distribution, factor endowments, and trade openness. **Journal of Development Economics**. 59(1) pp.77-101, 1999.

Winters, A. Trade Liberalisation and Poverty: What are the Links?. **The World Economy**. 25(9), pp 1339-1367, 2002.

Xu, L. C. and H. Zou. Explaining the changes of income distribution in China. **China Economic Review**. 11: pp.149-170, 2000.

ภาคผนวก

ตารางผนวกที่ 1 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนในจังหวัดเชียงรายจากผลการสำรวจ

ลักษณะ	บริเวณ ชายแดน	นอกบริเวณ ชายแดน	รวมทั้งจังหวัด
กลุ่มตัวอย่าง			
จำนวนครัวเรือน	120	280	400
โครงสร้างทางประชากรศาสตร์ของครัวเรือน			
ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย (คน/ครัวเรือน)	4.13	4.01	4.05
สัดส่วนการพึ่งพิง (ร้อยละ)	36.52	46.18	43.25
สัดส่วนผู้มีงานทำต่อสมาชิกครัวเรือน (ร้อยละ)	62.50	66.86	65.55
อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	48	50	49
ลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน			
เพศของหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ)			
ชาย	85.00	77.50	79.75
หญิง	15.00	22.50	20.25
ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ)			
ไม่ได้รับการศึกษา	11.79	11.67	11.75
ประถมศึกษาตอนต้น	30.00	20.00	27.00
ประถมศึกษาตอนปลาย	28.93	26.67	28.25
มัธยมศึกษาตอนต้น	10.36	13.33	11.25
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	8.93	8.33	8.75
อนุปริญญา/ปวส.	3.21	8.33	4.75
ปริญญาตรีขึ้นไป	6.07	10.83	7.50
อื่นๆ	0.71	0.83	0.75
สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน			
การประกอบอาชีพของครัวเรือน (ร้อยละ)			
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการค้าชายแดน	16.25	7.50	23.75
ครัวเรือนที่ไม่ประกอบการค้าชายแดน	13.75	62.50	76.25
รายได้เฉลี่ยของครัวเรือน (บาท/คน/เดือน)			
ครัวเรือนทั้งหมด	10,832	4,886	6,669
ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพด้านการค้าชายแดน	16,625	6,632	13,469
ครัวเรือนที่ไม่ประกอบอาชีพการค้าชายแดน	3,985	4,676	4,551

